

लघुपाराशरी

उपशास्त्री

29.08.20
1

अथ योगोपलक्षणमाह -

त्रिकोणाधिपमोर्मध्ये सम्बन्धो येन केनचित् ।

वलिः केन्द्रनाथस्य भवेद्यदि सुयोगकृत् ॥

अन्वयः - यत् त्रिकोणाधिपमोः मध्ये येनकेनचित्

वलिः केन्द्रनाथस्य सम्बन्धः भवेत् तर्हि सुयोगकृत् भवति ।

संस्कृत - त्रिकोणाधिपमोः पञ्चमनवमेशमोर्मध्ये येन

केनचित्सह वलिः केन्द्रनाथस्य लक्षणतुर्थं सत्तम दश-

मेशानां मध्ये कलकतः सम्बन्धो भवेत्तदा सुयोगकृत् भवति ।

परमत्रपूर्वावैलक्षण्यमात् पञ्चमनवमेशमोर्मध्ये ग्रहस्य करण

केन्द्रनाथान्तरेण कलकतस्य सह सुयोगकृत् सुयोगं करीतीति

स्थानसम्बन्धो भवेत्तदा सुयोग कृत् भवति - अथवा वलिः

केन्द्रनाथस्य दशमाधिपतेः पञ्चमनवमाधिपन्तरेण सह

अदि सुयोगकृत् स्थानसम्बन्धो भवेत्तदा सुयोगकृत्

पूर्वलक्षणं सुफलं विदधातीति ।

सूत्रम् - किसी त्रिकोणेश का वली दशमेश से

सम्बन्ध हो अथवा किसी केन्द्रेश का नवमेश से सम्बन्ध

हो, तो उत्तम योग होता है । उच्च, स्वर्ग, मूलत्रिकोण और

स्वर्ग इनमें जो योगकारक हो, तो भी उत्तम योग होता है ।

विमर्श - सर्वाधिक वली केन्द्र (दशम) के स्वामी

और वली त्रिकोणेश (पञ्चम व नवम) में परस्पर सम्बन्ध हो,

तो सर्वोत्तम राजयोग बनता है । क्योंकि नवमेश या

पञ्चमेश, इनमें किसी के साथ यदि दशमेश का स्थान

सम्बन्ध हो, तो भाग्य योगकारक होता है । लेकिन अन्य

ग्रहों या भावेशों का जो सम्बन्ध होगा वह स्थान सम्बन्ध

के पक्ष अल्प बलवान् होगा । अतः सम्बन्ध के प्रावण्य

से योग सिद्ध हो जायगा ।

अथ शुभमहसम्बन्धेन योगफलप्राप्तिकालमाह—

दशास्वपि भवैद्योगः प्रायशो योगकारिणोः ।

दशाद्वयीमद्यमगतस्तदभ्युक् शुभकारिणाम् ॥

अन्वयः— प्रायशः योगकारिणोः दशा द्वयीमद्य-

गतः तदभ्युक् शुभकारिणो दशासु अपि योगः भवेत् ।

संस्कृत— प्रायशो वाहुल्येन योगकारिणोः ग्रहयोः

या दशा द्वयी दशाद्वयसमाहारः । तस्यां तदभ्युक्शुभ-

कारिणो योगकारकग्रहसम्बन्धरहितानां शुभकारिणो

दशासु अर्थादन्तर्दशासु योगः शुभप्राप्तितर्कवेत् । यथा

नवमदशमाधीशयोः सम्बन्धाद्यदि भाग्ययोगः स्यात्तदा

नवमेशस्य दशमेशस्य वा दशायां पञ्चमाधिणोत्तरन्त-

र्दशायां भाग्ययोगावापित । अथवा योगकारिणोः

ग्रहयोर्वा दशाद्वयी एकस्य दशान्यस्यान्तर्दशा यथा

नवमदशमाधीशयोः सम्बन्धे दशमेशस्य दशायां

नवमेशस्यान्तर्दशा वा नवमेशस्य दशायां दशमेश-

स्यान्तर्दशा तन्मध्यगतो योगः तदभ्युक् शुभकारिणो

तत्सम्बन्धरहितानां शुभकारिणो दशासु प्रत्यन्तर्दशा-

दिषु भवेदित्यर्थः ।

क्षेमदूरी - किसी योगकारी ग्रह की दशा हो,

उसमें सम्बन्धी योगकारी की अन्तर्दशा हो, तो इन

दोनों से सम्बन्ध रहित जो शुभ ग्रह उनकी प्रत्यन्तर्दशा

में अवश्य शुभफल की प्राप्ति होती है ।

विमर्श - महर्षि पराशर के सिद्धान्तानुसार योग का

फल योगकारक ग्रहों की दशान्तर्दशा के मध्य पड़ने वाली

योगकारकों की दशाद्वयी में शुभफल मिलता है । कभी-कभी

देखा जाता है कि योगकारक ग्रहों के मध्य पड़ने वाली शुभ

ग्रहों की दशाओं में योग का फल व्यति हो जाता है ।

(लेकिन यदि मध्यगत दशा का स्वामी पराशर के मतानुसार)

9) निगूढमणिकन्धीं तु पद्मवर्गसमंभ्रौ ।
विकृष्टाङ्गुलिपर्वाणो कुर्ये नृपतिप्रोमितः ॥
कश्चैदं वचनम् ?

उत्तरम् - वराहमिहिरश्च ।

10) मणिकन्धनसम्भ्रता मद्यङ्गुलिसमाश्रिता ।
शैवा पाणितले यस्याः सा कन्या राजशागिनी ॥
कश्च वाक्यमिदम् ?

उत्तरम् - समुद्रश्च ।

11) कनिष्ठामूलसम्भ्रता मद्यङ्गुलिसमाश्रिता ।
शैवा पाणितले यस्याः सा हीर्षजीविनी ॥
कश्च कथनमिदम् ?

उत्तरम् - समुद्रश्च ।

12) कनिष्ठिकामूलजवा ठावा या प्रदेक्षिणीमद्यम्भिकान्तशालम् ।
कुर्येति शैवा पय्याशुषः सा प्रमाणमूना तु तदूनमाशुः ॥
कुतः शंभुहीनमिदं पद्यम् ?

उत्तरम् - बृहत्संहितातः ।

13) कनिष्ठा पादप्रौर्यस्याः श्रमिं स्पृशति नाङ्गुलिः ।
न सा तिष्ठति कौमादी बन्धकीं तां विनिर्दिशेत् ॥
कश्च वाक्यमिदम् ?

उत्तरम् - समुद्रश्च ।

14) कुम्भाकारमुदरं काशं कन्धकानाम् ?

उत्तरम् - दुःखितानाम् ।

15) लम्बोदरी न्य या कन्या शीर्षोद्देशमन्विता ।
मनोदय न्य दुःखान्ता दासी भावमवाप्नुयात् ॥
कश्चोक्तिरियम् ?

उत्तरम् - समुद्रश्च ।

डॉ० सुखदेव कुमार
सहा० प्राचार्य (उमोतिष)
शा० उ० सं० भारवि० सुवर्षेना, प्रसिद्धां ।

वसुनिवहप्रश्नाः

शास्त्री-1, 0

22-08-20
3

(1) किं वर्णकाः रज्ज्वाः शुभाः भवन्ति कर्मानाम् ?

उत्तरम् - धवलाः ।

(2) कीदृक् स्वना शुभा कर्मा ?

उत्तरम् - पिकस्वना ।

(3) हंसस्वना दुन्दुभिनेमिक्रीणा मेघस्वनाः शङ्खनिनादद्योषाः ।
मधुरवाकप्रतिमस्वनाश्च स्त्रियस्तथा कौकिलकुम्भशवदाः ॥
कश्चैदं वाक्यम् ?

उत्तरम् - गर्गश्च ।

(4) नीलनीरुपापत्राणा दृष्टिर्भस्माः भवेत्सदा ।
सा राजमहिषी ज्ञेया ज्योतिः शास्त्रविशारदैः ॥
केनोक्तं वाक्यम् ?

उत्तरम् - गर्गोऽपि ।

(5) नो सङ्गते नाति पृथु न लभते वास्ते कुर्वी वालशशाङ्कवके ।
अर्धेन्दुसंस्थानमयैमवाञ्छा वास्तं ललाटं न नतं न कुङ्कुम् ॥
कुत्रास्ति पद्यमिदम् ?

उत्तरम् - वाशहीसंहितायाम् ।

(6) नातिलम्बी मृदू बुल्भो संलग्नो मुक्तमांसलो ।
कर्णो यस्याः स्मृता सा तु राजमार्गा न संशयः ॥
कश्च वाक्यमिदम् ?

उत्तरम् - वाशहीसंहितायाम् ।

(7) सौभाग्यवत्याः कश्चले किं लिहं शुभम् ?

उत्तरम् - मत्स्यश्च ।

(8) मत्स्यः पाणितले द्रवं कच्छपी वा द्वजोऽपि वा ।
श्रीवत्सं कमलं शङ्खमाश्रयं चामरं तथा ॥
अङ्गुशङ्खेण माला च यस्याः हस्तं तु दुश्चरते ।
सकं वा जनश्रेष्ठं राजानं धृषीणीपतिम् ॥
कश्च वाक्यमिदम् ?

उत्तरम् - समुद्रश्च ।